

NATO VE AB'NİN DEĞİŞEN GÜVENLİK STRATEJİLERİNİN AFGANİSTAN ÖRNEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF CHANGING SECURITY STRATEGIES OF
NATO AND EU IN AFGHANISTAN CASE

Sanem ÖZER¹

Ceren UYSAL OĞUZ²

Senem ATVUR³

ÖZET

NATO ve Avrupa Birliği Soğuk Savaş sonrasında değişen tehditlere karşılık yeni stratejiler geliştirerek, güvenliği yalnızca askeri güçle değil insani, siyasal, ekonomik, toplumsal unsurlarla birlikte, çok boyutlu olarak değerlendirmeye başlamışlardır. Afganistan müdahalesi ve sonrasında oluşturulan uluslararası yardım gücü önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda AB ve NATO, birbirini tamamlayacak görev paylaşımı için gerekli araçlara ve tecrübeye sahiptir. Afganistan müdahalesinin başarılı sonuçlar vermesi için iki örgütün işbirliği/diyalog mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Böylece, ABD'nin de çoktaraflılığı benimseyerek bölgede daha dengeli bir politika izlemesi sağlanabilir. Türkiye de, hem NATO üyesi hem de AB'ye aday bir ülke olarak Afganistan örneğinde küresel güvenliğe katkı sağlayabilecek konumdadır.

Anahtar Kelimeler: NATO, AGSP, güvenlik, Afganistan, Türkiye.

ABSTRACT

After the end of the Cold War, NATO and the European Union, have developed new strategies in the face of changing threats, and have started to define security not only with military terms but also with humanitarian, political, economic and social factors. Afghanistan intervention and the international assistance force established afterwards, present an important example. Within this context, the EU and NATO have the necessary tools and experience for the distribution of complementary tasks. Cooperation and dialogue mechanisms should be enhanced for the Afghanistan intervention to succeed. By adopting multilateralism, the USA can follow a more balanced policy within the region. Turkey as a NATO member and EU candidate, is in a situation to provide significant contribution to the global security in the Afghanistan case.

Key Words: NATO, ESDP, security, Afghanistan, Turkey.

¹ Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

² Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi Dr.

³ Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi

1.GİRİŞ

Ülkeler çoğunlukla sürdürmek zorunda oldukları alışveriş, insan, mal, para, bilgi ve fikir dolaşımı nedeniyle sıcak ve açık çatışmadan kaçınma eğilimindedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayıp Almanya'nın birleşmesine kadar süren dönemin Soğuk Savaş olarak anılmasının sebebi de iki farklı ideolojik, siyasi, iktisadi ve askeri örgütlenmeye gitmiş blok ülkelerinin aralarındaki ileri seviyedeki uzlaşmazlığın, donmuş bir çatışmanın ötesine geçmemesi ve göreceli bir barış ortamının hüküm sürmesidir. Süper güçlerin yarattığı olan bu “uzun barış”, dağılan Sovyet coğrafyası ve iki kutbun etki yarısına sahne olmuş bölgelerde birbiri ardına patlak veren silahlı çatışmalar ve iç savaşlarla son bulmuştur. Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte gelişen ve güvenlik tanımına da yansıyan olumlu hava uzun sürmemiştir. Güvenliğin, hükümetler tarafından 1648'den bu yana algılandığı şekilde en temel anlamda egemenliğin bir yabancı unsurun baskısından veya ulusal sınırlar dâhilinde gerçekleşebilecek bir darbeden korunması olarak algılanmaya devam edildiği görülmektedir. Gücün uygulanma ihtimali, silahlı kuvvetler bulunduran ve kullanma ihtimali bulunan devletleri temel uluslararası aktör yapmaktadır. Bununla birlikte hiçbir dönemde fiziksel şiddet ve açık çatışma, uluslararası ilişkilerde güvenliğin geleneksel tanımının vurguladığı ölçüde merkezi bir hal almamıştır (Brown ve Ainley, 2007:4).

Soğuk Savaş sonrasında güvenlik tanımı ve stratejileri değişirken, insan hakları ihlalleri, çevre sorunları gibi konular da tehdit unsuru olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu süreçte 11 Eylül 2001 saldırıları yeni bir kırılma yaratırken, tehdit unsurlarının da çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu çerçevede Soğuk Savaş döneminde Batı Bloğu'nun temel savunma birimi olan NATO'nun geçirdiği dönüşüm önem taşımaktadır. Sovyet tehdidinin ortadan kalkması, NATO'nun görev tanımında ve uygulama alanında değişikliğe yol açarken; yeni tehditlere karşı yeni stratejiler ve işbirliği olanakları değerlendirilmeye başlanmıştır. Öte yandan Avrupa Birliği de genişleme ve derinleşme sürecinin bir sonraki aşaması olarak güvenlik ve savunma alanlarında bütünleşmeyi hedeflese de, bu amacı henüz tam olarak gerçekleştirilememiştir.

Bu çalışmada AB ve NATO'nun değişen güvenlik stratejilerinin önemi irdelenmiştir. Afganistan ise güvenlik belgelerinde ele alınan pek çok tehdit unsurunu içinde barındırması nedeniyle örnek olarak incelenmiştir. NATO üyesi ve AB üyeliğine aday ülke olarak konumu ile Afganistan'la tarihsel ve toplumsal bağları dikkate alınarak Türkiye'nin Afganistan'da güvenlik ve istikrara katkısı ele alınmıştır. Türkiye'nin, Avrasya bölgesinde güvenlik açısından oynayabileceği olası rol de bu bağlamda değerlendirilmiştir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK POLİTİKALARININ GELİŞİMİ VE AVRUPA GÜVENLİK STRATEJİSİ

Avrupa güvenliği için ortak politikalar geliştirilmesi düşüncesi, II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşmıştır. 1948 yılında imzalanan Brüksel Antlaşması ile Batı Avrupa Birliği'nin temelleri atılırken, 1952 yılında Avrupa Savunma Topluluğu oluşturulmuştur. Öte yandan 1949 yılında NATO'nun kuruluşu, Soğuk Savaş sürecinde Avrupa güvenliğinin Atlantik ötesinden korunmasını sağlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi Avrupa'da güvenlik arayışlarında yeni açılımların gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. 1992 Maastrich Antlaşmasıyla Avrupa Birliği resmen kurulurken, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) da üç temel sütundan biri olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında savunma konusunda da ortak adımlar atılabilmesi için Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) oluşturulmuştur.⁴

Dışişleri ve güvenliğe ilişkin Birlik politikaları, üye ülkeler arasında koordinasyon ve işbirliğine yönelik "hükümetlerarası" niteliğiyle, diğer ortak politikalardan farklılaşmaktadır. 2000 Nice Zirvesi'nde üye ülkelerin ulusal çıkarlarını azami düzeyde koruyabilmelerini sağlayan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP), ODGP'nin askeri ve sivil kriz yönetimine odaklanan operasyonel bileşeni olarak oluşturulmuştur (Zhussipbek, 2009:71,73; Ülger, 2002:107). Zhussipbek (2009:72), AGSP'nin oluşturulmasıyla Avrupa bütünleşme sürecine daha fazla meşruluk ve yeni misyonlar kazandırmanın yanı sıra, Atlantik ittifakının daha güçlü ve dengeli konuma getirilmesinin hedeflendiğini ileri sürmektedir.

1998 sonu İngiltere ve Fransa arasında düzenlenen St. Malo Zirvesi'nde, askeri tehditlere karşı birliğin özerk kriz yönetimi yeteneğine kavuşturulması için görüş birliğine varılmıştır. "Uluslararası krizlere yanıt verebilmek için güvenilir askeri güçlerce desteklenen otonom eylemde bulunma yeteneğine, bunları kullanabilme kararı için yöntemlere ve hazırlığa ihtiyacı" olduğu belirtilmiştir. AB'nin ihtiyaçları ise yeni risklere süratle müdahale etme, güçlü ve rekabetçi bir Avrupa sanayi ve teknolojisi oluşturma, bunlarla desteklenecek kuvvetlendirilmiş askeri güç olarak sıralanmıştır (Ojanen, 2004:267).

⁴ Soğuk Savaş sonrası Avrupa, Yugoslavya'nın parçalanması sonucu ortaya çıkan savaş ve krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Savaş boyunca AB üyesi ülkeler farklı stratejiler izlemiş ve AB ortak bir tutum alamamıştır. Sonuçta bölgeye NATO müdahalesi ile savaş sona ererken, AB'nin güvenlik konusunda etkisizliği görünür hale gelmiştir. Üye devletlerin kendi ulusal çıkarları, dış politika öncelikleri belirleyici olmuş, ortak hareket edilememiştir. ABD sert/askeri bir güç olarak görülürken, AB sivil/yumuşak güç olarak kabul edilmektedir. Üye devletler arasındaki çıkar çatışmaları ve Birliğin güvenlik rolünün farklı algılanması, AB'nin etkin bir dış politika geliştirmesini engellemektedir (Müftüler Baç, 2006:11-12).

1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile ODGP daha da somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle Petersberg Görevlerinin⁵ antlaşmaya eklenmesi, AB'nin güvenlik ve savunma konusunda daha aktif olma arayışlarının bir yansımasıdır. AB üyeleri tarafından 50.000 ilâ 60.000 askerden oluşan, görev bölgesine 2 ay içerisinde konuşlandırılacak ve BAB'ın Petersberg görevlerini yerine getirebilecek bir güç olarak tasarlanan Acil Müdahale Gücü'nün (*Rapid Reaction Force* – RRF) 2003 yılına kadar operasyonel hale gelmesi kararı ise Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Haziran 2000'de gerçekleşen Feira Zirvesi'nde AGSP çerçevesinde yürütülen kriz yönetimine ilişkin operasyonların sivil boyutu konusunda dört öncelikli alan, polis teşkilatı; hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi; sivil yönetimin güçlendirilmesi; sivillerin korunması olarak belirlenmiştir.

(http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090702%20civilian%20aspects%20of%20crisis%20management%20-20version%203_EN.pdf). 2001 Laeken Zirvesi'nde ise “artık Birliğin bazı kriz yönetimi operasyonlarını gerçekleştirebilecek kapasitede olduğu” ifade edilmiştir. AB ve NATO arasında bilgi paylaşımı, AB'nin kriz yönetimi operasyonlarında NATO planlama kaynaklarına erişimi, NATO kaynaklarını kullanma hakkı ve danışma düzenlemeleri 2002 yılında Berlin Plus olarak anılan antlaşma ile sağlanmıştır.⁶

⁵ Bu doğrultuda insani görevler, barışı koruma görevleri, kriz yönetimi ve barışın inşası konularında muharip güçlerin görevlerini içeren Petersberg Deklarasyonu 1992 yılında BAB Zirvesinde kabul edilirken, BAB ile AB ve NATO arasında güvenlik ve savunma konularında bir köprü oluşturulması ve daha aktif davranılması amaçlanmıştır.

⁶ 1999'da AB, kendi liderliğinde yürütülecek Petersberg görevleri ile sınırlı askeri operasyonlar için NATO imkânlarına ve askeri olanaklarına otomatik erişim istemiştir. Bu talep, NATO üyesi olup AB içerisinde yer almayan Norveç, İzlanda ve Türkiye'nin Avrupa güvenliğinden dışlanmaları anlamına geleceği için, NATO ve AB arasında bir kriz yaşanmış ve kurumlar arası işbirliğini artırmak için çeşitli seçenekler araştırılmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin temel dayanağı, 1999 Washington Zirvesi'nde alınan NATO kararlarıdır. Bu zirvede, üye devletler AB'nin NATO askeri olanaklarına erişiminin her operasyon için ayrı ayrı (case by case) değerlendirilmesine ve her üye devletin bir oy hakkına sahip olduğu NATO Konseyi'nin onayından geçmesine karar vermişlerdir. Buna dayanarak Türkiye, AB'nin NATO olanaklarını kullandığı alanlarda oy ve temsil hakkı talep etmiştir. AB'ye üye olmayan Avrupalı NATO üyelerinin, isterlerse AGSP'ye katılımlarını sağlayacak kurumsal düzenlemelerin yapılması yönünde beklentisini dile getiren Türkiye'nin konuyla ilgili istekleri, Avrupa güvenliği ile ilgili toplantılara ve AB'nin askeri alandaki kurumlarına katılım; NATO imkânlarının kullanıldığı AB operasyonlarının karar alma ve uygulama süreçlerine tam ve eşit katılım; Türkiye isterse, NATO imkânlarının kullanılmadığı AB operasyonlarının karar alma süre-

1999 yılında AB Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi olarak atanan Javier Solana tarafından hazırlanan ve 12–13 Aralık 2003'te Brüksel Zirvesi'nde kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde, güvenliğin içsel ve dışsal unsurlarının birbirleriyle ilintili olduğu ifade edilmektedir.⁷

Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde (2003:3-5) küresel güvenliğe yönelik tehditler şu şekilde açıklanmaktadır:

- *Terörizm: Tüm Avrupa'nın giderek artan şekilde maruz kaldığı en önemli stratejik tehditlerin başında şiddete dayalı köktendinci terörizm gelmektedir. Modernleşmenin yarattığı baskılar; kültürel, toplumsal ve siyasal krizler; farklı toplumda yaşayan gençlerin hissettikleri yabancılaşma gibi karmaşık nedenlerle ortaya çıkabilen terörist eylemlerin hem odağı hem de hedefi olan Avrupalı ülkelerin, bu konuda ortak şekilde harekete geçmek zorunda olduğu belirtilmektedir.*
- *Kitle imha silahlarının artışı: Avrupa güvenliğine en büyük potansiyel tehdidin kitle imha silahlarında yaşanan artıstan kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Bu silahların yayılması uluslararası antlaşmalar ve silah ticaretinin kontrolü ile yavaşlarsa da, özellikle Orta Doğu'da silahlanma yarışı yeniden tehdit haline dönüşmüştür. Biyolojik, kimyasal ve radyolojik maddelerin silah olarak kullanımının yanı sıra, gelişen füze sistemleri teknolojisi de önemli istikarsızlık unsurları olarak Avrupa güvenliğine risk oluşturmaktadır. Bu bağlamda en korkutucu senaryo ise terörist grupların kitle imha silahlarını kullanma olasılığı sonucu yol açabilecekleri büyük ölçekli yıkımdır.*

cine tam ve eşit katılım olarak özetlenebilir (Müftüler-Baç, 2006:12-13; Ülger, 2002:111). AB – Türkiye ilişkilerindeki bu sıkıntılı dönem, Aralık 2001'de Türk, İngiliz ve Amerikan hükümetleri tarafından imzalanan “Ankara Mutabakatı” ile büyük ölçüde aşılmıştır. Buna göre, AB'nin kendi olanaklarını kullanacağı otonom operasyonlara Türkiye gibi NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerin katılımı, Avrupa Birliği Konseyi'nin davetine bağlıdır. Ayrıca, Konseyin Türkiye'nin bulunduğu bölgede ve Türkiye'nin ulusal güvenliğini ilgilendiren konularda gerçekleştireceği operasyonları Türkiye ile önceden müzakere ederek karar vereceği de vurgulanmıştır (Tangör, 2008:182-183). Bu kararlar, 12–13 Aralık 2002'de gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde de benimsenmiş ve AB'nin, yönettiği operasyonlarda NATO'nun planlama ve askeri imkânlarına erişimi böylece sağlanmıştır (Müftüler-Baç, 2006:13).

⁷ Avrupa Güvenlik Stratejisinde (2003:2-3), gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk ve ekonomik başarısızlığın siyasal sorunlara ve çatışmalara yol açtığına değinilen belgede, güvenliğin kalkınmanın ön koşulu olduğu vurgulanmaktadır. Öte yandan enerji bağımlılığının Avrupa için son derece önemli bir konu olduğunu belirtilirken, hali hazırda enerji tüketiminin %50'sinin büyük ölçüde Körfez ülkeleri, Rusya ve Kuzey Afrika'dan gerçekleştirilen ithalatla karşılandığı, 2030'da bu oranın %70'e çıkabileceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu konular AB'nin güvenlik algısında öncelik taşıyan unsurlar olarak değerlendirilebilir.

- *Bölgesel çatışmalar: Keşmir, Doğu Afrika Büyük Göller Bölgesi, Kore, Orta Doğu gibi bölgelerde yaşanan çatışmaların bölgesel istikrarı tehdit ederek aşırılaşma, terörizme ve devletlerin başarısız olmasına yol açabileceği, organize suçlar için fırsat doğurabileceği ve kitle imha silahlarına talebi artırabileceği ifade edilmektedir. Bölgesel çatışmalar; azınlıklar, temel özgürlükler ve insan haklarının yanı sıra doğrudan insan yaşamına, toplumsal ve fiziksel altyapıya da zarar vermektedir.*
- *Başarısız devletler (failed states): Yolsuzluk, gücün kötüye kullanımı, zayıf kurumlar ve hesap verebilirliğin olmaması sonucu oluşan kötü yönetim ve iç çatışmalar devletlerin içeriden yıkılmasına neden olurlar. Somali, Liberya ve Taliban yönetimindeki Afganistan örneklerinde görüldüğü gibi, kimi durumlarda devlet kurumlarının çökmesi söz konusu olabilir. Devletin çöküşü organize suçlar ve terörizm gibi belirgin tehditler ile de ilintilendirilebilir. Küresel yönetime ve bölgesel istikrara olumsuz etkilerinden dolayı başarısız devletler güvenlik tehditleri arasında kabul edilmektedir.*
- *Organize suçlar: Avrupa organize suçların birincil hedefi olarak görülmekte, uyuşturucu ve kadın ticareti, yasadışı göçmenler ve silah kaçakçılığının dış bağlantıları iç güvenliği de tehdit etmektedir. Bu suçlar özellikle zayıf devletlerde hukukun üstünlüğünü ve toplumsal düzeni yıpratmaktadır. Kimi örneklerde organize suç örgütleri devlet yönetimine baskı uygulayabilir. Avrupa'daki eroinin %90'ı, uyuşturucu ticaretiyle desteklenen özel orduların bulunduğu Afganistan'da yetiştirilen haşhaştan üretilmektedir. Bu uyuşturucunun büyük bölümü, uluslararası kadın ticaretinin de büyük ölçüde sorumlusu olan Balkanlar'daki suç şebekeleri tarafından dağıtılmaktadır.*

Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi'nde (2003:6-8) sıralanan bu tehditlere karşı harekete geçilerek güvenliğin sağlanması ve Birliğin değerlerinin korunması için açıklanan stratejik hedefler ise şu şekildedir:

- *Tehditlerin ele alınması: Avrupa Birliği temel tehditlere karşı etkili önlemler almaya devam etmektedir⁸. Soğuk Savaş döneminin aksine günümüzün tehditlerinin yalnızca askeri araçlarla ele alınamayacağı ifade edilmektedir. Örneğin, silahlanma sorununun çözümü için ihracat kontrollerinin yanı sıra siyasal ve ekonomik baskılar kullanılabilir. Terörizmle mücadele ise istihbarat, polis güçleri, adli ve askeri araçlar gerektirir. Başarısız devletlerde düzenin kurulması için askeri, acil krizlerin giderilmesi içinse insani araçlar önem taşımaktadır.*

⁸ Bu önlemler arasında 11 Eylül sonrası kabul edilen Avrupa Tutuklama Emri uygulaması, terörizmin finansmanının engellenmesine yönelik adımlar, ABD ile karşılıklı hukuki yardımlaşma anlaşması; Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın güçlendirilmesi için bir eylem programının kabul edilmesi; silahsızlanma ile ilgili uluslararası anlaşmalar; Afganistan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi başarısız devletlere yardımlar ve Balkanlar gibi bölgesel çatışma örneklerine müdahaleler sayılabilir.

Bölgesel çatışmalarda siyasal çözümlerin ardından askeri ve polisiye önlemler de gerekmektedir. Bu süreçte ekonomik önlemler yeniden yapılanmayı, sivil kriz yönetimi de hükümetin yeniden işbaşı yapabilmesini sağlamaktadır.

- *Komşu bölgelerde güvenliğin inşası: AB'nin kapsamlı güvenlik stratejisinin en önemli unsurlarından birini, komşu coğrafyaların da güvenlik ve istikrar içerisinde olması oluşturmaktadır. AB Balkanlar, Güney Kafkasya, Orta Doğu ve Akdeniz'de olası sorunların çözümü için gereken desteği sağlama konusunda yoğun çaba göstermektedir.*

Avrupa Birliği küresel tehditlerle mücadelede, çok taraflı uluslararası sistemin, uluslararası hukukun, uluslararası örgütlerin etki ve önemini de vurgulamaktadır. Örneğin, Bailes (2008:117-118), AB'nin benimsediği bu güvenlik stratejisinin, ABD'nin kendi belirlediği amaçları için kendi yetkileriyle askeri güç kullanıma karar verebileceğini ifade ettiği 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin⁹ aksine “etkili çoktarafılık” üzerine kurgulandığını ifade etmektedir. Böylece yazara göre AB, çatışma ya da sorunların çözümünde askeri yöntemlerin tek seçenek olarak görülemeyeceğini, ancak diğer diplomatik, siyasal, ekonomik ve insani barışçıl önlemleri tamamlayan bir “son çare” olabileceğini kabul etmektedir. Benzer şekilde, İşyar (2008:33-34) da Amerikan ve Avrupa Güvenlik Stratejileri arasında yaptığı karşılaştırmada, ABD'nin aksine AB'nin uluslararası örgütlere ve çok taraflılığa verdiği önemi vurgulamakta ve şu ifadeleri kullanmaktadır: “ABD strateji belgelerinde, Birleşmiş Milletler, herhangi bir uluslararası örgütten farksız olup, örneğin Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasında sadece bir ortaktır. AGS [Avrupa Güvenlik Stratejisi] ise, BM'i uluslararası ilişkilerin temel unsuru olarak görmektedir.”

Aralık 2008 tarihli *Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin Uygulanmasına İlişkin Rapor*'da (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf) AB Konseyi, BM Şartı ve AGİT ilkelerinin önemini vurgulamış; devletlerin bağımsızlığının, egemenliğinin, toprak bütünlüğünün ve sorunların barışçı yollardan çözümünün tartışılmazlığına değinmiştir.¹⁰ Birliğin sınırlarının ötesinde de güvenlik ve istikrarın sağlanmasına önemli bir örnek olarak Afganistan verilmektedir. AB ülkelerinin NATO misyonuna sağladıkları büyük katkının yanı sıra, Birliğin ülkede her düzeyde kalkınma ve yönetişimin sağlanması için çalıştığı; Afgan polis kuvvetlerini yenileme misyonunun da genişletildiği ifade edilmektedir. Bu sürecin başarılı olmasında Afgan yönetiminin artan ölçüde sorumluluk

⁹ Eylül 2002 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne şu web adresinden ulaşılabilir: <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>

¹⁰ Bu belgede küresel tehditler, kitle imha silahlarının artışı; terörizm ve organize suçlar ile siber güvenlik; enerji güvenliği; iklim değişikliği olarak sıralanmıştır.

üstlenmesi ve Pakistan, Hindistan, İran ve Orta Asya'daki diğer komşu ülkelerin desteğinin de öneminin altı çizilmektedir.

Raporda, değişen dünyanın güvenlik kaygılarına karşılık verebilmek için AB'nin kurumsal koordinasyonunu ve karar alma sürecini etkinleştirilmesi gerektiği vurgulanmakta, Lizbon Antlaşması ile bu gelişmelerin sağlanacağı beklentisi ifade edilmektedir. Tehditleri çatışmaya yol açmadan önleme stratejisinden yola çıkarak, barış inşası ve uzun vadede yoksulluğun önlenmesi temel hedefler olarak dile getirilirken; bu amaca ulaşmak için Birliğin siyasal, diplomatik, insani ve kalkınmaya yönelik araçlarla birlikte, askeri ve sivil kriz yönetimini, ekonomik ve ticari işbirliğini kullanacağı; bunların yanı sıra diyalog ve arabuluculuk kapasitesinin de geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

2001 Laeken Zirvesi'nin ardından başlayan, AB Kurucu Antlaşmaları'nın reforme edilmesi süreci AB Anayasası'nın hazırlanması ile sonuçlanmıştır. Kasım 2004'te AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde imzalanan AB Anayasası, Fransa ve Hollanda'daki referandumlarda reddedildikten sonra askıya alınmıştır. Buna rağmen, reform süreci sona ermemiş, Aralık 2007'de düzenlenen Zirve sonunda Lizbon Antlaşması imzalanarak Ocak 2009'da yürürlüğe girmiştir.¹¹

AB Anayasası belgesine bağlı kalınarak hazırlanmış Lizbon Antlaşması metninde bütünleşmenin derinleştirilmesi yönünde federasyon ilkelerini çağrıştıran düzenlemeler çıkarılarak, “yarı anayasal” bir sistem öngörülmüştür (Chrysochoou, 2008:35). Lizbon Antlaşması, demokrasi, hukukun işleyişi, insan hakları ve temel hakların evrenselliği, eşitlik ve dayanışma gibi ilkelere dayanarak AB'nin küresel bir aktör olma yolunda, dış ilişkilerinde ortak amaç ve ilkeleri ortaya koyma arayışındadır (http://europa.eu/lisbon_treaty/faq/index_en.htm). Bu çerçevede Antlaşmanın 42. maddesinden başlayan İkinci Bölüm, çatışma önleme ve kriz yönetimi konularında sivil ve askeri kapasitesinin geliştirilerek, Birliğin dış eylem yeteneğinin güçlendirilmesini amaçlayan AGSP (http://ec.europa.eu/external_relations/cfsp/index_en.htm) alanında düzenlemeleri içermektedir. Antlaşmada AGSP'nin, ODGP'nin ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilirken; bunun sivil ve askeri araçlara dayanarak, Birliğe operasyonel bir kapasite sağlayacağı öngörülmüştür. Barışın korunması, çatışmaların önlenmesi ve BM ilkelerine göre uluslararası güvenliğin korunması amaçları ile Birlik sınırları dışında da, üye ülkelerin imkânlarına göre Birliğin etkinliğinin sağlanması kabul edilmiştir. Karar alma sürecinde

¹¹ Lizbon Antlaşması'nın amacı, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ile başlayan Birliğin etkinliğinin, demokratik meşruiyetinin ve bunlarla uyumlu eylemlerinin güçlendirilmesi sürecinin tamamlanarak, yürürlükteki kurucu antlaşmaların yeniden düzenlenmesidir; bu sayede Birlik için temel yasal çerçeve belirlenmiş olmaktadır (Crowe, 2008:164).

oy birliği kuralının geçerli olduğu, ülkelerin güvenlik politikaları ile NATO yükümlülüklerinin de ASGP belirlenirken dikkate alınacağı kuralı benimsenmiştir.

Bunların yanı sıra Lizbon Antlaşması'nda, AB Anayasası'nda öngörülen Dışişleri Bakanlığı makamının yer almamasına rağmen, "Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi"¹² makamı oluşturulmuştur; böylece Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ile Komisyonun Dış İlişkilerden sorumlu üyesinin görevleri tek bir pozisyonda birleştirilmiştir. Yüksek Temsilci aynı zamanda Komisyon Başkan Yardımcısı sıfatını da taşıdığı için ortak dış politika ve güvenlik konularında Komisyon'un etkinliğini arttırabilecekken, aynı zamanda dış eylemler konusunda bütünlüğün ve koordinasyonun sağlanmasını kolaylaştırabilecektir (Kaddous, 2008:209).

Orbie (2008:12-17), AB'nin gelişimine sivil güç olarak mı devam edeceğini sorgularken, askeri güce sahip bir aktör olup olamayacağını da tartışmaktadır. AB insan hakları ve demokrasi ilkeleri temelinde gelişen bütünleşme süreci içinde güvenlik ihtiyacını Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında da NATO ile bağlantılandırılmıştır. Aynı bir savunma örgütlenmesi siyasi birliğin derinleştirilmesi çabalarıyla paralel ilerlerken, bu süreçte NATO'nun da müdahale alanının ve stratejisinin değişimi (Avrupa'dan Avrasya'ya kayış) AB'nin kendi savunma politikası doğrultusunda güvenlik arayışlarını hızlandırmıştır.

Askeri gücün küresel güç olmak bakımından önemi halen devam etmektedir; AB içinde de güvenlik ve savunma konusu ortak politika geliştirmekten çok hükümetlerarası düzeyde süren pazarlıklarla şekillenmektedir. Her ne kadar ABD, 21. yüzyılda ortaya çıkan yeni tehditler karşısında Avrupa'nın güçlü bir savunma politikası oluşturmasını, Avrupa'nın kendi güvenliğini kendisinin sağlamasını desteklese de (Wallace, 2005:442), bunun NATO çıkarları ile çatışmasına izin vermeyecektir. Bir diğer önemli nokta ise, NATO'nun imkânlarını kullanmadan Avrupa savunma güçlerinin ne kadar etkili olabileceğidir. Günümüzde, NATO imkânlarından yararlanmadan Avrupa güçlerinin gerçekleştirdiği müdahalelerin sayısı çok azdır. Bunun yanında özellikle Irak müdahalesi öncesinde AB üyesi devletlerin ortak bir tutum sergilemekte bile başarılı olamadıkları; kimi devletlerin ABD'nin yanında yer almayı daha çok

¹² Aralık 2009'da Catherine Ashton bu göreve atanmıştır. Yüksek Temsilci, nitelikli çoğunluk ilkesi ile karar alan Avrupa Konseyi tarafından, Komisyon başkanının onayı da alınarak atanmaktadır. Temsilci aynı zamanda, Parlamento'nun onayı ile seçilen Komisyon başkan yardımcılarında biri olduğu için atanma sürecinde Parlamento da söz sahibi hale getirilmiştir. AB'nin üç temel kurumunun da yüksek temsilcinin atanmasında role sahip olması, dış politika, güvenlik ve savunma konularında Birlik ortak politikalarının ön plana çıkmasında etkili olabilecektir.

benimsedikleri, dış politika ve savunma konularında birlikten uzaklaştığını göstermektedir. NATO çerçevesinde gerçekleştirilen Afganistan görevi ile bu uzlaşma kısmen de olsa sağlanabilmiştir.

3. NATO'NUN YENİ GÜVENLİK STRATEJİSİ

Soğuk Savaş döneminde NATO, Amerika Birleşik Devletleri için en önemli küresel stratejik önceliklerden biri olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile küresel güç yeniden tanımlanırken, Soğuk Savaş döneminin çoktarafli kurumlarının da yeni düzenin koşulları ve ihtiyaçlarına göre elden geçirilmesi gerekmiştir. Atlantik'in her iki yanında da dış politikalar artan oranda ulusallaşırken, tehdidin hem algılamada hem de söylemde ulusları, ülkeleri, sınırları aşan Soğuk Savaş dönemine oranla hayli muğlak bir kimliğe büründüğü görülmektedir. Dolayısıyla kullanılan araçlar da o oranda genişlemiş ve belirsizleşmiştir. Birinci Irak Savaşı ve Yugoslavya Krizi böyle bir ortamda gelişmiştir. AB ülkeleri, Topluluk gibi bir ekonomik gücün askeri bir güce dönüşüp dönüşmemesi konusunda fikir birliği sağlayamamışken yaşanan Yugoslavya Krizi, kendi içerisinde birlik sancuları yaşayan Topluluğun ne kendi üyelerinin ne de NATO'nun katılacağı bir ortak siyasi tutum geliştirmesine olanak tanımıştır.

AB ve BM'nin ortak girişimi olan ve başarısızlıkla sonuçlanan Vance-Owen Barış Planı Yugoslavya'daki çatışmaya son veremezken, ABD'nin Çöl Fırtınası Harekatı, resmen bir NATO harekatı olmamakla birlikte, NATO'nun koordinasyon için gerekli bir araç olarak işlevini sağlayacak sayıda NATO üyesini bir araya getirmeyi başarmıştır.¹³ BM kararlarına rağmen ve alandışı müdahalelerin meşru zeminini de sağlayacak olan güvenlik stratejisi değişiminin ipuçları Başkan Clinton döneminin Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın ağzından ABD'nin mümkün olduğu takdirde çoktarafli kurumlar aracılığıyla, mümkün olmadığı durumlarda tektarafli müdahalelerle yola devam edeceği şeklinde ifade bulmuştur (Buhler, 2006). ABD, NATO'nun AB'li müttefiklerin uzlaşmayı yakalamakta geç kaldıkları takdirde “gönüllü ortakları” yanına alarak devam edebileceği bir “çoktarafli” kurum olmasını arzu etmektedir. Dolayısıyla güvenlik tanımları da Washington Zirvesi'nden itibaren zaman içinde daha geniş yorumlanabilecek veya değişen güvenlik endişeleri ile uyumlu şekilde ifade edilmiş ve katılımcı yelpazesi de NATO üyelerinin haricinde ortakları da yetenekleri ölçüsünde işbirliğine dahil edecek şekilde tasarlanmıştır. NATO'nun tam üyelik yoluyla olmasa da gönüllü ortaklık yoluyla da genişleyebileceği böylece benimsenmiş ve sonraki her zirvede dünya kamuoyuna tekrar tekrar duyurulmuştur.

¹³ 31 ülkeden 540.000 personelin katıldığı bu “alandışı” müdahale gelecekteki Afganistan operasyonu için kapıları aralarken, bugüne kadar devam eden tartışmaları da başlatmıştır.

23-24 Nisan 1999 tarihinde gerçekleşen Washington Zirvesi, NATO'nun esas amacının "ortak savunma" olmaya devam ettiğini açıklayarak, NATO'nun kuruluş amacının ortadan kalkarak bu Soğuk Savaş örgütünü işlevsizleştirdiği yönündeki yorumlara yanıt verir niteliktedir. Washington Bildirgesi, NATO'ya yeni bir işlev de yüklemiştir. NATO, Avrupa-Atlantik Topluluğunu daha güçlü ve kapsayıcı kılmak için yeni demokrasilerin inşasına katkıda bulunacaktır (<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm>). NATO gibi hali hazırda en güçlü ve tecrübeli askeri mekanizmalara sahip bir "savunma örgütü" tarafından böyle bir "siyasi" misyon üstlenilmesi de yadırganmamıştır. Aksine NATO, ortak değer ve sorumlulukları paylaşan geniş bir topluluğu taşıyan sacayağı olarak tanımlanmıştır; askeri bir örgüt demokratik uluslararası topluluğun değer ve sorumluluklarının güvencesi olarak nitelenmektedir.

Washington Zirvesi'nde kabul edilen "Stratejik Konsept" ise "savunma" yerine daha çok "güvenlik" ifadesini kullanmaktadır. Güvenliği tehdit eden unsurlar 1991 Stratejik Konseptinin kabulünden bu yana daha derin ve önceden tahmin edilemez bir hal almıştır. İttifak da değişen şartların gereği güvenliğin teminine oldukça geniş bir yaklaşım sergilemektedir. Öncelikli olarak NATO, ülkelerin birbirine güç kullanma tehdidinde bulunmasını önleyerek, demokratik kurumların gelişmesini ve uzlaşmazlıkların barışçı çözümü için gerekli olan istikrar ortamını sağlamayı amaçlamaktadır.

NATO'nun bir diğer önemli güvenlik görevi ise Washington Antlaşması'nın 4. maddesinde ifade edildiği şekliyle müttefiklerin hayati çıkarlarına, güvenliklerini tehdit eden olası risklere ve girişimlerin koordinasyonuna ilişkin konularda danışma ve diyalog için kullanabilecekleri bir forum işlevi görmesidir. Caydırıcılık ve savunma Washington Antlaşması'nın 5. ve 6. maddelerinde geçen ve NATO tarihi boyunca en çok atıfta bulunulan ve adeta NATO'yu tanımlayan görevlerdir. Washington Zirvesi'nde kararlaştırılan "Stratejik Konsept" in getirdiği yenilik ise "kriz yönetimi" ve "ortaklık"¹⁴ kavramlarıdır (http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm). NATO

¹⁴ Ortaklıklar ise ne kadar geniş ve çeşitli olursa o kadar iyidir. Ortaklık kavramı İttifakın dışında kalan diğer ülkelerin ittifak ile ortak hareket edebilmesi için gerekli şartları sağlayacaktır. "Ortaklık" kavramı özellikle de NATO üyesi ülkelerin gönülsüz oldukları operasyonlarda ABD'nin NATO çatısı altında ama NATO üyelerinin dışında "ortak" arayışına yanıt verecekmiş gibi görünmektedir. 2010 yılı bahar aylarında belirlenecek olan "Yeni Stratejik Konsept"te ABD'nin desteklediği bu kavramın NATO içinde daha çok kurumsallaşmasına çalışılacağı tahmin edilebilir.

artık çatışmaları önlemeye ve kriz yönetimine aktif olarak katılmaya yönelik askeri müdahale operasyonları yapabilecektir.

Koordinasyon ve diyalog forumu olarak nitelendirilen ve konsensüs ile harekete geçen NATO, İkinci Irak Savaşı'nın arifesinde müttefikler arasında yaşanan görüş ayrılıkları neticesinde AB'nin sıkça yaşadığı siyasi krizlerden birine sahne olmuştur. İttifak içerisinde büyüyen bir çatlağın var olduğu yorumuna sebep olan gelişmeler, ABD'nin İttifak üyelerini BM'nin müdahale kararı olmadan Irak'ı işgale ikna edememesi ve sonrasında AB üyesi İngiltere'nin desteğini alarak tektaraflı eyleme geçmesidir. Bu sebeple NATO'nun danışma ve diyalog forumu işlevinin zayıf kaldığı görülmektedir. Yeni Stratejik Konseptin NATO'nun zayıf kalan bu yönünü geliştirmesi, örgütün geleceği ve başarısı için gelecekte üstleneceği her türlü yeni misyondan daha önemlidir. NATO'nun 1999 Stratejik Konseptinde duyurduğu içsel reform, Müşterek Görev Gücü (*Combined Joint Task Force-CJTF*) konseptini, İttifakın üstleneceği her çeşit operasyonu gerçekleştirecek ve kuvvetlerin süratle intikalini sağlayacak düzenlemelerin yapılmasını ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin NATO çatısı altında inşasını içermektedir. 1999 Stratejik Konsepti ODGP'ye özellikle atıfta bulunarak, Washington Antlaşması ile çerçevesi oluşturulan ortak dış ve güvenlik politikası ile uyumlu olması gereğine değinmiştir. Dolayısıyla, Avrupalı müttefiklerin askeri yeteneklerini artırarak askeri müdahale kapasitelerini güçlendirirken de NATO ile uyumu gözetmeleri beklenmektedir. Soğuk Savaş yıllarında yapılandırılan müttefik kuvvetler orduları büyük ölçüde benzer askeri amaçlar, silahlar, mühimmat ve stratejilere göre yapılandırılmaları sonucu, birbirine uyumlu hale gelmişlerdir ve bu durumun devamı hedeflenmektedir. Gözen (2006:201), ortak projeler ve politikalar etrafında bir araya gelen ülkelerin birbirlerine karşılıklı bağımlılıklarının arttığını, bu karşılıklı bağımlılığın da özellikle müşterek savunma amacıyla örgütlenen Entegre Askeri Yapısı alanında somut olarak görülebildiğini ifade etmektedir.

1999 Stratejik Konsepti, Avrupa-Atlantik bölgesi içinde olduğu kadar periferinde yer alan bölgelerde çıkabilecek krizleri, ülkelerin karşılaşabileceği ekonomik, toplumsal ve siyasi güçlükleri, etnik ve dini düşmanlıkları, toprak ihtilaflarını, yetersiz veya başarısız reform çabalarını, insan hakları ihlallerini ve dağılan devletleri yerel ve hatta bölgesel istikrarsızlık yaratabilecek güvenlik tehditleri olarak sıralamaktadır. Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların yayılması ve silahsızlanma rejimlerine rağmen bu silahların NATO'nun yakın çevresinde yer alan ülkeler ve bölgelerde alınıp satılması bir diğer büyüyen güvenlik tehdididir.¹⁵ Gelişen ve pazarlanan teknoloji füze

¹⁵ Hamas örneğinde olduğu gibi yoğun nüfuslu yerleşim yerleri roketatar ve uçaksavarların hedefi haline gelebilmekte ve bu maliyeti düşük ve kolay edinilebilir silahlar ciddi kayıplara neden olmaktadır.

imalatını da daha ucuz ve kolay kılmıştır. Füzelerin kolaylıkla nükleer, biyolojik veya kimyasal başlıklarla donatılabileceği endişesi de gün geçtikçe büyümektedir. 1999 Stratejik Konsepti devlet-dışı aktörlerin bu silahlara sahip olabileceğinin görüldüğünü ifade etmektedir. Üstelik bu silahların, malzeme ve teknolojinin yasadışı ticaretini takip ederek önlemek zor olmaktadır.¹⁶

1999 Stratejik Konsepti terörist eylemler, sabotaj, organize suç, hayati kaynakların akışında yaşanacak kesintiler, silahlı çatışmalar sonrasında kitlesel göçler gibi konuları da İttifakın güvenlik çıkarlarını tehdit eden yeni risklere örnek olarak vermektedir. Silahlı bir savunma örgütü olan NATO'nun bir "siyasi" örgüt niteliği kazanması da güvenlik tehditlerinin bu çokboyutlu ve sıklıkla iç içe geçen yeni doğasının kaçınılmaz sonucudur. NATO'nun Yeni Stratejik Konsept'te siyasi gücünü ve etkinliğini artırmaya yönelik adımlar atması beklenebilir. Bunun yolu da küreselleşen bir NATO'dan geçmektedir. NATO'nun Rusya sınırına dayanan doğu yönündeki genişlemesi, Güney Kafkasya ve Orta Asya devletlerini de bünyesine alan "Barış İçin Ortaklık" yapılanması ve 2004 Haziran ayında düzenlenen İstanbul zirvesinde açıklanan, Orta Doğu'da yeni ve genişletilmiş işbirliği girişimi (<http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-097e.htm>) NATO'nun küresel ölçekte bir güvenlik örgütüne dönüşme sürecine girdiği yönündeki değerlendirmeleri destekler niteliktedir.

Daalder ve Goldgeier (2006:105-106) Irak müdahalesinin ABD kuvvetlerini zayıflatması, Avrupa devletlerinin de alan-dışı operasyonlara yeterli katkıda bulunamamaları sebebiyle, NATO'nun hali hazırdaki yükümlülüklerini dahi yerine getirmekte sıkıntı yaşadığını ifade etmektedir. Buna göre eğer uzaktaki tehditler ileri savunma düşüncesiyle daha henüz kaynağında bertaraf edilecekse, NATO'nun da transatlantik topluluğunun haricinde "küresel ortaklıklar" ve "küresel bir askeri yetenek"¹⁷ edinmesi gerektiğini belirtmektedir. Güvenlik sorunlarının ve tehdit algılamalarının "küresel güvenlik" olarak tanımlanması, NATO'nun 2006 Riga Zirvesi'nde de karara bağladığı şekliyle NATO üyesi olmayan ancak gönüllü "ortakların", küresel güvenlik tehditlerine karşı "küresel askeri müdahalelere" katılabilmeleri için gerekli zemini sağlamıştır. Her ne kadar katılımcıların sayısındaki artışın karar mekanizmasını zorlayacağı düşünülse de, ABD'nin işbirliği yapabileceği ülke seçeneklerini artırmasını da sağlayabileceği fark edilecektir.

¹⁶ O halde NATO'nun yasadışı silah ve teknolojilerin transferinin ve silahlanmanın önüne geçmek için İttifak üyeleri ve ortakları ile istihbarat paylaşımı ve yasadışı silah ticaretinden sorumluların takibi konusunda işbirliği yapmaları gerekmektedir

¹⁷ Bu askeri yetenekler afet bölgelerine erişim için helikopterler, barışı koruma operasyonlarını destekleyecek komuta, kontrol ve keşif yetenekleri, yerel güvenlik güçlerini eğitecek tecrübeli askeri yetkililer vb. olarak sıralanabilir.

Prag Zirvesi'nde, Eylül 2004 tarihine kadar ileri teknolojiye sahip, esnek, konuşlandırılabilir (*deployable*), farklı operasyonlarda kullanılabilir (*interoperable*), sürdürülebilir, kara, hava ve deniz unsurlarına sahip, görev yerine süratle intikal edebilecek bir NATO Müdahale Gücü (*NATO Response Force-NRF*) oluşturulmasına karar verilmiştir (http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19552.htm). 2006 yılında operasyonel hale gelen bu yeni oluşumun İttifakın her türlü askeri operasyonuna yanıt verecek, daha küçük ama daha etkili bir komuta yapısına sahip olması kararlaştırılmıştır. Prag Zirvesi'nde müttefiklerin de kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer savunma, istihbarat, izleme, komuta, kontrol, iletişim ve etkili muharebe yetenekleri ile stratejik hava ve denizden ikmal, havadan havaya yakıt ikmal ve benzeri yeteneklerini geliştirmeleri kararlaştırılmıştır. Zirvede, BM'nin Afgan Hükümetine Kabil ve çevresinde güvenliği sağlamak için yaptığı çağrıya NATO üyelerinin yanıt verdiği ve ISAF'ın (*International Security Assistance Force* – Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) belkemiğini oluşturduğu belirtilirken; güvenlik, hukuk ve düzeni sağlama sorumluluğunun Afgan Hükümetinde olduğu kaydedilmiştir.

NATO'nun ilk Avrupa dışı müdahalesi olan Afganistan Görevi, Transatlantik güvenlik ilişkilerinin geleceği ve NATO'nun daha aktif, küresel bir örgüt olarak varlığı ve güvenilirliği açısından da önemlidir. Afganistan başarısı, ortak tehditlere karşı Avrupa ve Amerika'nın ortak eylemlerinin etkililiğini ve gerekliliğini ortaya koyabilecektir (Walker, 2007:177).

NATO eski Genel Sekreteri Hoop Scheffer 2004'teki açıklamasında Afganistan'ın güvenliği ile NATO'nun güvenliğini bir tutarak; terörizmle savaşın kazanılması isteniyorsa, önce Afganistan'da barışın kazanılması gerektiğinin belirtmiştir (aktaran Walker, 2007:174). 29 Nisan 2004'teki konuşmasında ise NATO'nun dönüşüm sürecini hiç bitmeyecek bir mücadele olarak değerlendirmiştir. Bunun için yeni tehditlere (terörizm ve kitle imha silahları) karşı yeni yetenekler geliştirilmesinin ve Avrupa-Atlantik eksenindeki ülkelerle stratejik işbirliğinin önemine değinmiştir (<http://www.nato.int/docu/speech/2004/s040429a.htm>). Amaçlanan NATO'nun sadece üye ülkelerin güvenliğinde aktif olması değil, tehdit algılanan her bölgeye müdahale edebilmesidir.

NATO, 4 Nisan 2009'da Strasbourg Zirvesi'nin ardından Afganistan'a ilişkin bir deklarasyon yayınlamıştır. Bu deklarasyona göre Afganistan yönetimi daha fazla sorumluluk almakta ve yeteneklerini geliştirmektedir. Kabil'in güvenliğini ağırlıklı olarak Afgan güvenlik güçleri sağlamakta, Afgan Ulusal Ordusu ISAF operasyonlarının %80'ine katılarak yarısına yakınının idaresini de üstlenmektedir. Bu zirve ile NATO, BM'nin Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA) ve Afgan Hükümeti ile daha koordineli bir şekilde çalışması gerektiğini kabul etmiştir; artık askeri tedbirler kadar Bölgesel İmar Ekpleri'nin (*Provincial Reconstruction Teams* – PRT) de ülkede istikrarın

sağlanması için önemi vurgulanmaktadır. NATO Eğitim Misyonu–Afganistan’ın (*NATO Training Mission – NTM-A*) kurulmasına da Strasbourg Zirvesi’nde karar verilmiştir. Böylece Afgan Ordusu ve Polis Teşkilatı daha ileri eğitim ve danışmanlık alabilecektir. Bunun için Avrupa Jandarma Kuvveti (*European Gendarmerie – EGF*) ve EUPOL’un (European Union Police Mission) bu çabaya destek olmasının da önemi ifade edilmiştir.

Bu gelişmeler ışığında, NATO’nun değişen güvenlik stratejisi bağlamında gerçekleştirdiği operasyonların sadece askeri özellik taşımadığı, AB ile işbirliği içerisinde güvenliğin çok boyutlu ele alınması gerektiği görülmektedir.

4. ORTAK HAREKET ALANI OLARAK AFGANİSTAN

1919’da İngiltere’den bağımsızlığını kazanan Afganistan, Emanullah Han döneminde, Türkiye ve Atatürk’ün modernleşme/laikleşme modeli örnek alınarak demokrasiyi kurma süreci içine girmiştir. Ağır ilerleyen bu süreçte 1973 Muhammed Davud Han darbesi ardından, 1978’de Afgan Komünist Partisi’nin radikal kanadının başı Nur Muhammed Tariki darbesi istikrarsızlığı arttırmıştır. 1979’da Tariki’nin öldürülmesi sonrasında 27 Aralık 1979’da başlayan Sovyet işgali ülkeyi bir iç savaşa sürüklemiştir. Soğuk Savaş’ın son dönemindeki Sovyet-Amerikan mücadelesinin yansıması Afganistan İç Savaşıdır. Sovyet işgaline karşı, ABD’nin desteğini de alan İslamcı direniş hareketleri giderek güçlenmiştir. 1989’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan’dan tamamen çekilmesinin ardından farklı etnik gruplar¹⁸ arasındaki iktidar mücadelesi de hızlanmıştır; sonuçta 1994 yılında Taliban iktidarı ele geçirmiştir. Halk tarafından “dürüst olarak algılanan ve istikrar getireceğine inanılan” Taliban, 1996’da Kabil’i almış, 1998’de ise kuzeydeki Tacik ittifakına karşı saldırıya geçmiştir (Best vd., 2008:414; Vaisse, 2001:134-135). Katı şeriat rejimi ile yönetilmeye başlayan Afganistan’da diğer inançlar ve etnik gruplar yanında kadınlar üzerindeki baskı giderek artmıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, Taliban El-Kaide ilişkisine vurgu yapılarak, ABD’nin Sürekli Özgürlük Operasyonu (*Operation Enduring Freedom*) ile başlayan ve NATO operasyonu ile devam eden uluslararası askeri müdahale ile Taliban rejimi devrilmiştir. Afganistan operasyonu, Kabil kolaylıkla ele geçirilip, Taliban rejimi devrilmesine rağmen istikrar halen sağlanabilmiş değildir. ABD ülkeye yeni asker kaydırmayı planlarken,

¹⁸ Afganistan, ülkedeki karışık etnik yapı (Peştun %42, Tacik %27, Hazara %9, Özbek %9, Aymak %4, Türkmen %3, Beluci %2, diğer %4) iç sorunların büyümesindeki temel etkenlerden biridir. Nüfusun %99’unun Müslüman (%80’i Sünni, %19 Şii) (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>) olmasına rağmen etnik farklılıklar çatışmaları tetiklemektedir; özellikle Peştun Taliban hareketinin, iktidara gelişi ile ülke yönetiminde İslam’ın en radikal yorumlarından biri hakim olmuştur.

NATO da yeni operasyonlara girişmektedir. Taliban halen ülkenin belli bölgelerinde hakim güç konumundadır.

Afganistan, şimdiye kadar incelenen belgelerde güvenliğe tehdit olarak kabul edilen tüm faktörleri bünyesinde barındırmaktadır: Başarısız bir devlet, etnik ve dini ihtilaflar, terör, insan hakları ihlali, başarısız reform çabaları, organize suç, çatışma ve terörü besleyen ve uyuşturucu ticareti üzerine kurulu bir rant ekonomisi, nükleer, biyolojik ve kimyasal silah imalinde kullanılabilecek malzemenin kontrol dışı ve çok kolay el değiştirebileceği bir coğrafyada parasal kaynak sıkıntısı çekmeyen devlet-dışı aktörler ve yasadışı örgütler. Bütün bunlar, uluslararası aktörlerin yani devletlerin üzerinde durduğu ve sınırları aşarak yayılma gösterebilecek çatışmaları körüklediğini düşündüğü güvenlik tehditleridir.

Afganistan konusunda Aralık 2001'de yapılan BM görüşmeleri sonucunda yayımlanan Bonn Deklarasyonu'na¹⁹ dayanarak oluşturulan ISAF, güvenli bir ortam yaratmak ve Afganistan'ın yeniden inşasına destek olmak amacını taşımaktadır. 1386 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı'na dayanarak, 11 Ağustos 2003'ten itibaren ISAF komutası NATO'ya geçmiştir (<http://www.isaf.nato.int/en/our-history/>). Başlangıçta yalnızca Kabil ve çevresinin güvenliğinden sorumluyken, 13 Ekim 2003 tarihli 1510 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı ile ISAF'ın görev alanı tüm ülkeyi kapsar hale getirilmiş; böylece ülkenin yeniden inşası ve insani kapasitesinin gelişimi için çalışan siviller açısından da güvenli bir ortamın sağlanabileceği öngörülmüştür. ISAF'ın görev tanımı içinde çok boyutlu sorumluluk yaklaşımı benimsenmiştir. Böylece güvenlik ve istikrarın sağlanması, Afgan ulusal güvenlik güçlerinin eğitimlerine destek olunması, ülkedeki yeniden yapılanma ve kalkınma süreci ile iyi yönetim ilkelerini işletecek kurumların inşasına katkıda bulunması da amaçlanmaktadır (<http://www.isaf.nato.int/en/our-mission/>). ISAF'ın komutası ABD'de bulunmaktadır; bunun yanında komuta kademesinde İngiltere, Almanya, Kanada, İtalya, Belçika ve Türkiye'den komutanlar görev yapmaktadır.

Tablo 1'de ISAF'ta görev alan 44 ülkenin askeri birliklerinin yaklaşık sayısı yer almaktadır. Buna göre Afganistan'da yer alan birliklerin %56'sı ABD'ye aittir. Müdahalenin lider ülkesinin ABD olması bu durumda etken olurken; ABD'nin ardından en çok askeri destek sağlayan ülkeler de AB üyesi İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya'dır. Ardından Kanada ile yeni AB ve NATO üyesi Polonya gelmektedir.

¹⁹ Bonn Deklarasyonu'na dayanarak yeni Afgan otoritesi, BM Afganistan Yardım Misyonu (UNAMA) ve ISAF arasında üçlü bir işbirliği öngörülmektedir.

Tablo 1. ISAF Askeri Birliklerinin Ülkelere göre Dağılımı (5 Mart 2010 verileri)

ABD	50590	Finlandiya	95	Lüksemburg	9
Almanya	4335	Fransa	3750	Macaristan	310
Arnavutluk	250	FYROM	165	Norveç	470
Avustralya	1550	Gürcistan	175	Polonya	2140
Avusturya	3	Hırvatistan	270	Portekiz	110
Azerbaycan	90	Hollanda	1880	Romanya	970
Belçika	560	İrlanda	7	Singapur	40
Birleşik Emirlikleri	25	İspanya	1075	Slovakya	230
Birleşik Krallık	9500	İsveç	410	Slovenya	70
Bosna Hersek	10	İtalya	3160	Türkiye	1835
Bulgaristan	525	İzlanda	4	Ukrayna	8
Çek Cumhuriyeti	455	Kanada	2830	Ürdün	6
Danimarka	750	Karadağ	4	Yeni Zelanda	220
Ermenistan	40	Letonya	170	Yunanistan	15
Estonya	145	Litvanya	220	Toplam	89480

Kaynak:

<http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/Placemats/20100303%20Placemat.pdf>, erişim tarihi: 01.04.2010).

4.1. EUPOL Afganistan

AB Dış İlişkiler Konseyi'nin Mayıs 2008'de Brüksel'de gerçekleşen toplantısında Birliğin Afgan halkına ve hükümetine verdiği uzun vadeli desteği sürdüreceği açıklanırken, AB'nin ana hedefinin güvenliği, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve kalkınmayı sağlayacak sürdürülebilir ve işler bir devletin kurulması için hükümeti desteklemek olduğu ifade edilmiştir. Bu süreçte siyasal kurumların oluşturulması ile eğitim ve sağlık alanlarında yaşanan önemli gelişmeler Konsey tarafından memnuniyetle karşılanırken, uyuşturucu üretimi ve ticaretine bağlı ortaya çıkan yolsuzluk vakaları ve güvenlik endişelerinin hükümetin işleyişini olumsuz etkilediği belirtilmektedir(http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/100631.pdf).

Dönemin ODGP Yüksek Temsilcisi Javier Solana, 31 Mart 2009 tarihinde Lahey'de toplanan Afganistan Konferansı'nda yaptığı konuşmada, Afganistan'da çözümün askeri değil siyasi olacağını, bu nedenle AB'nin çalışmalarının da geniş kapsamlı olduğunu belirtmiştir. Bir yandan NATO'nun ISAF operasyonunda AB ülkelerinden 27.000 askerin görev yaptığını, diğer yandan da Birliğin ülkede yönetim ve hukukun

üstünlüğünün sağlanması için çaba gösterdiğini vurgulayan Solana, AB'nin bu konudaki en somut görevinin, Afgan yurttaşlarının güvenliğinin sağlanması için polis kuvvetlerinin kapasitesinin artırılmasını amaçlayan "EUPOL Afganistan" olduğunu ifade etmiştir. Solana, AB'nin mali yardımlara da devam edeceğinin altını çizerken, Afganistan'da istikrarın desteklenmesi ve yeniden yapılanma için Birliğin 2002–2010 yılları arasında üye ülkelerle birlikte toplam 10 milyar dolar (8 milyar Euro) civarında destek sağlamış olacağını açıklamıştır. Bu yardımın koordinasyonunun BM Genel Sekreteri'nin o dönemdeki Afganistan Özel Temsilcisi Büyükelçi Kai Eide²⁰ ve Afgan Hükümeti ile birlikte sürdürüldüğünü, tarım sektörünün güçlendirilmesi, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve polis maaşlarının ödenmesi gibi kalemler içerdiğini belirtmiştir (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/discours/107019.pdf).

17 Kasım 2009 tarihinde Brüksel'de toplanan Dış İlişkiler Konseyi'nin AGSP'nin 10. yılı nedeniyle yaptığı değerlendirmede, toplam 70.000 personelin görev aldığı ve 12'si devam eden 22 misyon ve operasyonla uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunulduğu ifade edilmektedir. Bu misyonlar arasında, Afgan polis teşkilatının reform sürecinde önemli rol oynadığı kabul edilen EUPOL Afganistan da yer almaktadır. AB tarafından Mayıs 2007'de başlatılan EUPOL Afganistan, Kabil dahil 16 Afgan vilayetinde faaliyet göstermektedir. Konsey, EUPOL Afganistan'ın, istihbarata dayalı polis görevleri; polisin komuta, kontrol ve iletişim zinciri; kriminal inceleme; yolsuzlukla mücadele; polis – savcı bağlantısı; polis teşkilatı içinde insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının benimsenmesi (*gender mainstreaming*) şeklindeki stratejik öncelik taşıyan hedeflerine verdiği desteği de vurgulamakta ve EUPOL Afganistan'ın görevlerini yerine getirebilmesi için üye ülkelerin gereken personel ve lojistik kaynağı sağlamasının önemine değinmektedir (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/esdp/111787.pdf).

Dış İlişkiler Konseyi'nin söz konusu toplantısının sonunda yayınlanan Bakanlar Bildirgesi'nde, Avrupa Güvenlik Stratejisi ile uyumlu bir şekilde, kriz yönetimi kapasitesinin uzun vadeli yardım ve kalkınma politikalarıyla birleştirilmesi sayesinde Birliğin daha etkili ve güvenilir bir küresel aktör olmaya başladığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda sürdürülen misyon ve operasyonlarla, özellikle çatışma önleme, kriz yönetimi ve çatışma sonrası barış inşası (*peace building*) görevleri gerçekleştirilirken; AGSP'nin yapısının, planlama ve müdahale kapasitesinin ve işbirliği anlayışının yenilendiği ve

²⁰ Görev süresi dolan Kai Eide'nin yerine Staffan de Mistura BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi olarak 13 Mart 2010'da göreve başlamış ve UNAMA'nın başına geçmiştir.

geliştirildiği de vurgulanmaktadır (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/esdp/111262.pdf).

Öte yandan Afganistan'dan gerçekleşen ve hem ülkenin de hem de bölgenin istikrar, refah ve güvenliğini olumsuz etkileyen uyuşturucu trafiğine ilişkin hükümetin Ulusal Uyuşturucu Kontrol Stratejisi'ni desteklediğini açıklayan AB Dış İlişkiler Konseyi'nin Nisan 2008'de Lüksemburg'da gerçekleşen toplantısında Birliğin, 2007–2013 döneminde “afyon ekonomisiyle” (*opium economy*) mücadeleye sağlayacağı yardımların geliştirilmiş ekonomik olanaklar, toplumsal kalkınma, güvenlik ve yönetim konularına odaklanacağı ifade edilmiştir (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/missionPress/files/Afghanistan%20-%20EN.doc).

4.2. ABD'nin Afganistan Müdahalesi ve NATO Faaliyetleri

NATO, Riga Zirvesi'nde Afganistan'da güvenliğin kalkınma olmadan, kalkınmanın da güvenlik olmadan gerçekleşemeyeceğini açıklamıştır. Oysa bunlar iki farklı misyonu ifade etmektedir. Afganistan bir taraftan zinde, güçlü bir askeri müdahaleyi, diğer taraftan ülkenin yeniden yapılandırılmasını, insani güvenliğin geniş yorumlanması halinde ise, korkunun, yoksulluğun, siyasi istikrarsızlığın ortadan kaldırılması için gerekli her türlü faaliyeti bir arada yönetecek koordinasyon yeteneği yüksek bir oluşumu gerekli kılmaktadır. NATO hali hazırdaki yapısı ile askeri ve sivil görevleri bir arada ifa edemez, ancak müttefiklerinin, ortaklarının ve Afgan halkının katkısıyla güçlü bir işbirliği yaratabilir. Bu işbirliğinin mümkün olan en kısa zamanda olumlu etkilerinin Afgan halkı tarafından hissedilmesi, Afgan halkının yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yine işbirliğinin geleceği açısından çok önemli görünmektedir. Güranlı (2010), yeni Afganistan stratejisinin NATO'nun son şansı olduğunu söylemektedir. Bu stratejiye göre, Taliban'ı toptan yok edilmesi gereken bir hareket ve “bölünmez bir bütün” olarak ele almak yerine, sivil ve askeri yetkililerin “ılımlı unsurlar/uzlaşmaz ideolojik aşırıları” ayrımındaki ılımlı kanat kazanılmaya çalışılmalıdır.

Uluslararası Kriz Grubu (*International Crisis Group*), Başkan Obama'nın 2011 yılı itibariyle kuvvetlerin tedrici bir şekilde çekilmesini savunduğunu belirtmektedir (http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=3071). Asıl soru, ISAF'ın o güne kadar Afganların Kabil ve çevresinde güvenlik, hukuk ve düzeni sağlayacak yetenek ve olanaklara kavuşmasını sağlayıp sağlayamayacağıdır.

Bu bağlamda Başkan Obama, 1 Aralık 2009 tarihinde West Point'te yeni Afganistan stratejisini açıklamıştır (Kuloğlu, 2010:60). Bu stratejiye göre oluşturulup eğitilecek etkili bir Afgan Güvenlik Kuvveti, ISAF için de

değerli bir ortak olabilecektir. Afganların gittikçe artan oranda sorumluluk almasının 2011 yazında Amerika'nın askerini geri çekmeye başlamasını sağlayacağı ifade edilse de Riga Zirvesi NATO'nun Afganistan'daki taahhüdünün uzun vadeli olduğunu altını çizmektedir. Bu durumda direniş kontrol edilebilir bir düzeye gerilerken Afgan Güvenlik Güçlerinin direnişe tek başına mücadele edilebilmesi sağlanacak, Afgan Hükümeti istikrara kavuşturulacak, ardından da Afganistan'da yolsuzlukla mücadele, tarım gibi önemli alanlarda destek sağlanacak ve sosyal hizmetlerin tesisine ilişkin halkın ihtiyaçlarına yanıt verilecektir.

Afganistan'da şiddeti besleyen bir ekonomik motivasyonun da varlığı gözlemlenmektedir. Tüm kurumları ile istikrarlı ve meşru bir devlet yapılanmasının hakim olamadığı Afganistan'da doğan güç ve otorite boşluğunu endemik bir hal alan savaş ekonomilerini ellerinde tutanlar doldurmaktadır. Afganistan'dan tüm dünyaya yapılan afyon ticaretinin yıllık hacmi 40 milyar dolar civarındadır. Bu küresel sermaye patronlarının yönetimi elinde olduğu ifade edilen 40 milyar dolarlık cironun çok küçük bir kısmı, ancak 5 milyar doları Afganistan'a geri dönmekte ve ancak 1 milyar doları haşhaş üretiminden başka geçim kaynağı olmayan köylüye intikal etmektedir. Günümüzde Afgan halkını uyuşturucu üretimine ve pazarlanmasına yönelten sebepler arasında “terör, silah ticareti ve ABD'nin Afganistan'ı işgali ile başlayan ve gittikçe derinleşen, özellikle kırsal kesimdeki yoksulluk” sayılmaktadır (<http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=342&kat=27>). Toplam Afgan ekonomisinin 1/3'ünü oluşturan uyuşturucu ticareti direnişçi gruplara finansal kaynak sağlarken, Kabil hükümetinin meşruiyetini de sarsmaktadır (Roi ve Smolyneç, 2008:307). Afganistan nüfusunun üçte ikisini oluşturan 20 milyon insanın günlük 1,5 doların altında bir gelire yaşamını idame ettirmeye çalıştığı tahmin edilmektedir.

Afganistan yeniden tanımlanan küresel tehditlerin pek çoğunu içinde barındıran bir örnektir; bunun yanına tehdit algılamaları içinde gözardı edilen unsur insandır; çünkü tüm bu güvenlik tehditlerini ve riskleri birbiri ile ilintili kılan ve adeta bir “network”e dönüştüren de insandır. 2000 yılında BM, güvenliği Binyıl Raporu'nda²¹ “kolektif insani güvenlik” olarak ele almıştır. Devletlere karşı silah ve ordular ile ya da göreceli siyasi ve ekonomik üstünlükle mücadele edebilir; ama devletin olmadığı yerde bu araçların işlevini yitirmesi kaçınılmazdır. Afganistan'da yaşanan da budur. Mücadele insana inmek zorundadır. Bir sonraki bölümde ele alınacağı gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Afganistan'daki başarısının insanlar ile geliştirdiği olumlu ilişkiler olarak açıklanması şaşırtıcı değildir (Cumhuriyet, 2010). Burada önerilen naif bir halkla ilişkiler stratejisi değildir. Kaldı ki halkla ilişkiler de

²¹ BM'nin 21. yüzyıldaki stratejisini ortaya koyan Binyıl Raporu'na şu adresten erişmek mümkündür: <http://www.un.org/millennium/sg/report/full.htm>.

çatışma çözümünün önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Önerilen, güvenliğin çok boyutluluğunun müdahalelerde de çok boyutlu karşılığını bulmasıdır. ABD ise Afganistan'da daha kolaycı bir strateji belirlemiş ve sürdürmektedir. Bugün, Başkan Obama'nın Afganistan politikası, savaş beyleri ile pazarlıkları sürdürerek Taliban karşısında bir dönem marjinalleşmiş savaş beylerine güç devrederek Afganistan'da barış ve istikrar sağlamayı hedeflemektedir.

4.3. Türkiye'nin Afganistan'da Güvenliğe Katkısı

Türkiye, ISAF'ın komutasını Haziran 2002 – Şubat 2003 döneminde, sekiz ay süreyle, yaklaşık 1400 kişilik bir kuvvetle yürütmüştür. Bu dönemde Kabil Havaalanı'nın güvenliğini de üstlenmiştir. ISAF komutasının NATO tarafından üstlenilmesinin ardından da Türkiye'nin katkıları devam etmiştir. 19 Kasım 2003 tarihinde NATO'nun Afganistan'daki Kıdemli Sivil Temsilcisi olarak, TBMM eski Başkanı ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin atanmış; 26 Ocak 2004 tarihinden Ağustos 2006'ya kadar bu görevi yürütmüştür. Türkiye, Afganistan'da parlamento seçimlerinin de gerçekleştirildiği Şubat-Ağustos 2005 döneminde ISAF-VII'nin komutasını bir kez daha üstlenmiştir. Türkiye'nin de taraf olduğu Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları süreci çerçevesinde oluşturulan Güneydoğu Avrupa Tugayı (SEEBRIG) Karargahı Şubat-Ağustos 2006 tarihlerinde Kabil Çokuluslu Tugayı Karargahı görevlerini üstlenmek üzere Afganistan'da konuşlandırılmıştır. Nisan-Aralık 2007 döneminde ise, 2006 Ağustos ayından itibaren Fransa ve İtalya'yla dönüşümlü olarak üstlenilen Kabil Merkez Bölge Komutanlığı'nın liderliği Türkiye tarafından üstlenilmiştir; bu dönemde ayrıca ISAF'a yaklaşık 1200 asker ile 2 helikopterden oluşan katkı sağlanmıştır (<http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?ad66d2ab-64b7-4bc7-b3a1-eb06097f75c7>).

20 Ekim 2009 tarihli Milli Güvenlik Kurulu Basın Bildirisi'nden (<http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basinbildiri2009/20ekim2009.html>) Afganistan'da son dönemde meydana gelen gelişmeler, cumhurbaşkanlığı seçimleri dahil, değerlendirilmiş, Türkiye'nin Afganistan'ın istikrarına yönelik katkı ve girişimlerinin sürdürüleceği belirtilmiştir. Bu kapsamda; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kabil Bölge Komutanlığı görevini Kasım 2009 başında ikinci defa alacağı, yine önceki görevlerde olduğu gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin; terörle mücadele, uyuşturucu ile mücadele, mayın temizleme görevlerinde kullanılmayacağı teyit edilmiştir.

1991'den 2003 yılına kadar Türkiye'nin Afganistan Özel Koordinatörü görevini yürüten Aydemir Erhan, Türkiye ile Afganistan arasındaki iyi ilişkilerin temelinde ortak sınırların paylaşılmaması, Türkiye'nin Afganistan'ın bağımsızlık sürecini desteklemesi ve paylaşılan ortak İslam inancının yattığını belirtmektedir. Türkiye NATO'nun müdahalesine katılırken askeri operasyonlarda yer almayacağını, çatışma gücü içinde

olmayacağı şartını ileri sürmüştür. Sivil operasyonlarda etkin olan Türkiye, yumuşak güç rolünü benimsemektedir; Bölgesel İmar Ekiplerinin içinde yer alması da bunun bir göstergesidir. 2006'dan beri Türk hükümeti okul inşası, cami onarımı, polis akademisinin kurulması, sağlık hizmetleri, kliniklerin açılması gibi hizmetler için toplam 20 milyon dolar harcama yapmıştır (Erman, 2010).

8 yılın sonunda NATO Afgan halkının tepkisini çeken gece saldırılarını azaltarak, “kapıları tekmeleyip, evlere dalma dönemi”ne son vermiştir. Dönemin ISAF Komutanı McCrystal da Afgan Halkı ile ilişkiler konusunda Türk Ordusundan çok şey öğrendiklerini belirtmiştir. Türk Ordusunun Afgan Halkı üzerinde bıraktığı olumlu etki, Türk sivillerin de Afganistan'da görece daha rahat ve güvenli hareket etmesini mümkün kılmaktadır. Ancak Türkiye ve Türk Ordusu da artan etkinliğine koşut olarak Taliban tarafından tehdit edilmektedir. Kabil'in güvenliğini sağlayan bölge komutanlığının denetimi, Türk Birliği ve başındaki Tuğgeneral Levent Çolak'tadır. Türkiye'nin Kabil'de Şubat 2010'da kurduğu Gazi Eğitim Merkezi'nde 2 ayda 500 Afgan Subayı yetiştirilmiş, bu şekilde Prag Zirvesi'nde alınan karara Türkiye somut katkıda bulunmuştur. Tuğgeneral Çolak, rakamlar yerine asıl yapılan işe bakılması gerektiğini, Türk askerinin Afganistan'daki faaliyetlerinin Afgan halkı tarafından takdir edildiğini, Türk askerinin ve onca ülkenin ISAF'a katılmasının, yapılan operasyona meşruiyet sağladığını ifade etmektedir (Gürcanlı, 2010). Kuloğlu (2010:63), TSK'nın uzun süredir, Taliban'a karşı esnek askeri mukavemet gösterme taleplerini geri çevirdiğini, bunun gerekçesinin de Afgan halkı ile öteden beri süregelen iyi ilişkilerin korunması arzusunun olduğunu ifade etmekte ve eklemektedir: *“Taliban'ın da Afgan halkının bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Ona karşı yürütülecek fiili bir mücadelenin Türkiye'nin Afgan halkı nezdindeki sempatisini ve güven duygusunu yok edebileceği dikkate alınmalıdır. Bunu, Müslümanlarla yapılacak bir mücadelenin olumsuz etkileri olarak değil, Afgan halkının bir bölümü ile yapılacak mücadelenin olumsuz etkileri olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Aksi takdirde Afganistan'daki çatışmanın bir Hıristiyan Müslüman çatışması şeklinde algılanmasına sebep olunur.”*

Türkiye, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sürecinde güvenliğin yeni boyutlarını göz önünde bulundurarak deneyimlerini bu ülke ile paylaşmaktadır. Yalnızca askeri değil; eğitim, sağlık, kamu güvenliği gibi sosyal ve idari hizmet alanlarında da faaliyet göstermekte ve NATO – AB girişimine destek sağlamaktadır

5. DEĞERLENDİRME

AB ve NATO'nun güvenlik ve savunma strateji belgelerinin incelenmesi sonucunda, güvenlik tehditlerinin ele alınması konusunda uyuşan yaklaşımlar benimsedikleri görülmektedir. Güvenlik sadece çatışma

olmaması hali değildir. Afganistan bağlamında askeri, diplomatik (kamuoyu diplomasisi de dahil olmak üzere), insani, polisiye araçlara bir arada ihtiyaç duyulmaktadır. İşbirliği için ortak çıkarlar kadar, ortak bir hareket noktası da mevcuttur. AB ve NATO birbirini tamamlayacak/bütünleyecek görev paylaşımı için gerekli araçlara ve tecrübeye sahiptir; ancak üstlenecekleri işlevlerin mümkün olan en mükemmel şekilde örgün ve koordineli yürütülmesi, işbirliği/diyalog mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. AB ve NATO'nun Afganistan'da üstlenebileceği görevler sadece ülke içinde değil, Pakistan'ı da içine alacak şekilde bütün bölgede ekonomik ve siyasi istikrar ile güvenliğin sağlanmasına çalışmak; sürdürülebilir ve adil ekonomik büyümeyi sağlamak; tarımda, afyon üretimine alternatif çeşitliliği ve teknolojik ilerlemeyi sağlamak; direnişi güçlendirirken hükümetin istikrar ve meşruiyetini sarsan uyuşturucu ticareti ile aktif mücadele içerisine girebilmek; kadın-erkek her yurttaşın adil ve şeffaf seçimler aracılığıyla siyasete katılımını sağlamak olarak değerlendirilebilir. Bütün bu görev tanımları, AB ve NATO'nun farklı alanlarda kararlı işbirliğini gerektirmektedir. Afgan halkının yukarıda sayılan alanlarda değişime ikna olması ve katılımı önemlidir. Şimdiye kadar NATO üyesi, Batılı bir ülke olarak tanımlanmasına karşın Afgan halkı tarafından çatışan bir güç olarak algılanmayan Türkiye ve TSK, kamu diplomasisinin bir aracı olarak NATO'nun Afganistan'daki askeri ve sivil görevlerine olumlu katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede Türkiye, NATO ile Afgan halkı arasında sağlıklı bir iletişimin kurulmasında etkili olabilecektir.

Öte yandan, Türkiye'nin Afganistan'daki rolü, AB ile ilişkileri açısından da önem taşımaktadır. Müftüler-Baç (2006:6-7,11), uluslararası ilişkilerde "rasyonel hükümetlerarası yaklaşım"²² dayanarak, güvenlik unsurunun Türkiye'nin AB'ye sağlayacağı yararlarından biri olarak görülmesi durumunda, Türkiye'nin üyeliğinin destekleneceğini ileri sürmekte ve eklemektedir: "*Türkiye'nin güvenlik açısından Avrupa için önemi, Türkiye'nin katılımına şüpheli yaklaşan AB halklarının desteğini kazanmak için bir yol olabilir. Türkiye'nin AB'den dışlanmasının getireceği zararın Avrupa güvenliği ve düzeni için çok yüksek olacağı da bu çerçevede vurgulanmalıdır.*" Türkiye, AB'nin Güvenlik Strateji Belgesi'nde kabul ettiği tehdit algısını paylaşmaktadır. NATO içinde diğer Avrupa devletleri ile uyumlu bir çalışma dinamiğini paylaşması Türkiye'nin ODGP'ye entegrasyonunu kolaylaştıracak bir unsurdur (Buharalı, 2009:88). Benzer şekilde, Türkiye'nin gelecekte AGSP'de önemli ölçüde rol alması, tam üyelik sürecine de olumlu etkide bulunabilecektir (Çayhan, 2003:51).

27 Mart 2010'da Brüksel Forumu'nda konuşan NATO Genel Sekreteri A.F. Rasmussen, NATO-AB ilişkilerinde ileriye doğru atılması gereken

²² "Rasyonel hükümetlerarası yaklaşıma göre, üye devletlerin tercihleri bir adayın üyeliğini etkileyen en önemli husustur; tercihler iktisadi ve güvenlik alanları olmak üzere maddi çıkarlar eklenene oturmaktadır." (Müftüler-Baç, 2006:7).

adımlardan bahsederken, üzerinde durduğu üç noktadan ilki Türkiye'nin Avrupa Güvenlik Ajansı ile, Norveç benzeri bir anlaşmaya varmasıdır. Bu durumda AB üyesi olmayıp NATO üyesi olan Norveç gibi Avrupa savunma politikaları konusunda görüş bildirebilecektir. İkinci olarak AB'nin bir güvenlik anlaşması oluşturması ve üçüncü olarak da AB üyesi olmayan ülkelerin AB operasyonlarında ve operasyonların karar süreçlerinde yer almaları yönünde düzenlemelere gidilmesi önerilmektedir (<http://www.gmfus.org/brusselsforum/2010/docs/327introandNATOFuture.doc>).

Afganistan görevi çerçevesinde Türkiye, güvenlik ve savunma politikaları bağlamında aktif bir NATO üyesi olarak, AB'nin gelecekteki rolünü de etkileyebilecek konumdadır. Afganistan örneği çerçevesinde, Türkiye'nin bölge halklarıyla tarihi, kültürel, etnik, dilsel ya da dinsel bağlarına vurgu yapılmaktadır. NATO'nun yeni stratejisiyle de ilişkili olarak, güvenliğin yalnızca askeri düzenlemelerle sağlanamayacağı, yeniden yapılanma süreciyle, ekonomik ve politik gelişmeyle paralel ilerlemesi gerektiği yönündeki görüşlerin ağırlık kazanması da dikkate alınarak, Türkiye'nin rolü, hem Avrupa hem de Atlantik ittifakı değerlerini benimseyen bir örnek olarak kabul edilmektedir (Vamvakas, 2009:67-68).

NATO ve AB'nin, Türkiye'nin Afganistan'da askeri çatışmayı da içeren operasyonlara katılması yönünde talepleri bulunmaktadır. Ancak, Türkiye'nin şu an için ülkede üstlendiği önemli rolü bu şekilde riske atmak yerine, hâlihazırda yeteneklerinden daha fazla yararlanmanın yollarının aranması, daha etkili ve NATO'nun yeni Afganistan stratejisi ile de örtüşen bir yaklaşım olacaktır. Bu durum, genişleyen NATO coğrafyası ve güvenlik politikalarını derinleştirmeyi amaçlayan AB ile birlikte değerlendirildiğinde, küresel güvenlik açısından Türkiye'nin önemini arttırmaktadır.

KAYNAKLAR

- A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy*, Brussels, 12 Aralık 2003, (<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, erişim tarihi:18.02.2010).
- BAILES, A.J.K. (2008) "The EU and a 'Better World': What Role for the European Security and Defence Policy?", *International Affairs*, 84(1), 115-130.
- BEST, A., HANHIMAKI, J.M., MAIOLO, J.A. ve SCHULZE, K.E. (2008) *Uluslararası Siyasi Tarih*, Yayın Odası, İstanbul.
- "Bir Yanda Terör Bir Yanda Uyuşturucu ve Afgan Halkının Dramı", 21. *Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Websitesi*, 30 Mayıs 2007,

- (<http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=342&kat=27>, erişim tarihi: 12.04.2010).
- Birleşmiş Milletler Binyıl Raporu*, 2000, (<http://www.un.org/millennium/sg/report/full.htm>, erişim tarihi: 12.04.2010).
- BROWN, C. ve AINLEY, K. (2007), *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, Yayın Odası, İstanbul.
- Brussels Forum, 27 Mart 2010, (<http://www.gmfus.org/brusselsforum/2010/docs/327introandNATOsFuture.doc>, erişim tarihi: 03.04.2010).
- BUHARALI, C. (2009) “Is Turkey Still an Asset for European Security?”, Arvanitopoulos, C (der.) *Turkey’s Accession to the European Union* içinde, Springer-Verlag, Berlin, 87-93.
- BUHLER, P. (2006), “Power, Multilateralism and Unilateralism”, *Conference The Threat of Chaos and the Promise of Order*, University of Chicago, Paris, (http://coursenligne.sciences-po.fr/pierre_buhler/intervention.pdf, erişim tarihi: 13.04.2010).
- CHRYSSOCHOOU, D. N. (2009) “The ‘Promise’ of the Lisbon Treaty: A Critical Reading”, *The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Yearbook 2009*, Springer-Verlag, Berlin, 35-40.
- CIA World Factbook: Afghanistan, (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, erişim tarihi: 03.03.2010).
- Common Foreign and Security Policy for the European Union*, (http://ec.europa.eu/external_relations/cfsp/index_en.htm, erişim tarihi: 01.03.2010).
- Council Conclusions on Afghan Troika*, Lüksemburg, 29 Nisan 2008, (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/missionPress/files/Afghanistan%20-%20EN.doc, erişim tarihi:18.02.2010).
- Council Conclusions on Afghanistan*, 26-27 Mayıs 2008, Brüksel, (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/100631.pdf, erişim tarihi:18.02.2010).
- Council Conclusions on ESDP*, 17 Kasım 2009, Brüksel, (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/esdp/111787.pdf, erişim tarihi:18.02.2010).
- CROWE, R. (2008) “The Treaty of Lisbon: A Revised Legal Framework for the Organisation and Functioning of the European Union”, *ERA Forum*, 9(2), 163-208.

- ÇAYHAN, E. (2003) "Towards A European Security and Defense Policy: With or Without Turkey?", Çarkoğlu, A. ve Rubin, B.(der), *Turkey and The European Union* içinde, Frank Cass, Oxon.
- DAALDER, I., GOLDGEIER, J. (2006) "Global NATO", *Foreign Affairs*, 85(5), 105-113.
- ERMAN, A. (2010) "How Turkey can help NATO in Afghanistan", *Christian Science Monitor*, 9 Şubat 2010, (<http://www.csmonitor.com/Commentary/Opinion/2010/0209/How-Turkey-can-help-NATO-in-Afghanistan>, erişim tarihi: 18.02.2010).
- European Security and Defence Policy: The Civilian Aspects of Crisis Management*, Ağustos 2009, (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090702%20civilian%20aspects%20of%20crisis%20management%20-%20version%203_EN.pdf, erişim tarihi:18.02.2010).
- GÖZEN, R. (2006) "NATO: ABD Patentli Savunma Örgütü", Çalış, Ş., Akgün, B. ve Kutlu, Ö. (der.), *Uluslararası Örgütler ve Türkiye* içinde, Çizgi Kitabevi, Konya, 173-215.
- GÜRCANLI, Z. (2010) "Yeni Afganistan stratejisi NATO'nun son şansı", *Hürriyet*, 16 Mart 2010, (http://www.hurriyet.com.tr/planet/14116763_p.asp, erişim tarihi:19.03.2010).
- International Security Assistance Force (ISAF) Websitesi, (<http://www.isaf.nato.int/index.php?lang=en>, (erişim tarihi:02.03.2010).
- International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures*, (<http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/Placemats/20100303%20Placemat.pdf>, erişim tarihi:01.04.2010).
- "Is Europe's voice in the world stronger with the Treaty of Lisbon?", (http://europa.eu/lisbon_treaty/faq/index_en.htm#12, erişim tarihi: 01.03.2010).
- İŞYAR, Ö.G. (2008), "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama", *Gazi Akademik Bakış*, 2(3), 1-42.
- KADDOUS, C. (2008) "Role and Position of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy Under the Lisbon Treaty", Griller, S. ve Ziller, J. (der.) *Lisbon Treaty* içinde, European Community Studies Association of Austria Publication Series, 205-221.
- KULOĞLU, A. (2010) "ABD'nin Yeni Afganistan Stratejisi ve Türkiye'nin Durumu", *Orta Doğu Analiz*, 2(13), 59-64,

- (http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2010110_ar_magan.13.pdf, erişim tarihi: 05.04.2010).
- Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Basın Bildirisi, 20 Ekim 2009, (<http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basinbildiri2009/20ekim2009.html>, erişim tarihi:02.03.2010)
- Ministerial Declaration: ESDP Ten Years – Challenges and Opportunities*, 17 Kasım 2009, Brüksel, (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/esdp/111262.pdf, erişim tarihi:18.02.2010).
- MÜFTÜLER-BAÇ, M. (2006) *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Güvenlik Boyutundan Bir Bakış*, TESEV Yay., İstanbul.
- OJANEN, H. (2004) “Baltık, Doğu Avrupa ve Balkanlar’daki Kriz Kaynakları ve Bölgelerinin Avrupa Birliği Güvenliğine Etkileri”, Ödün, N.R. (der.) *Türkiye, NATO, Avrupa Birliği Perspektifinden Kriz Bölgelerinin İncelenmesi ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri* içinde, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 265-281.
- OJANEN, H. (2006) “The EU and NATO: Two Competing Models for a Common Defence Policy”, *Journal of Common Market Studies*, 44(1), 57-76.
- ORBIE, J. (2008) “A Civilian Power in the World? Instruments and Objectives in European Union External Policies”, Orbie, J. (der.) *Europe’s Global Role* içinde, Ashgate Publishing, Farnham, 1-33.
- Prague Summit Declaration*, 21 Kasım 2002, (http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19552.htm, erişim tarihi: 23.02.2010).
- Report on the Implementation of the European Security Strategy*, 11 Aralık 2008, Brüksel, (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf, erişim tarihi:18.02.2010).
- ROI, M.L. ve SMOLYNEC, G. (2008) “End States, Resource Allocation and NATO Strategy in Afghanistan”, *Diplomacy and State Craft*, 19, 289-320.
- Security in Afghanistan, *International Crisis Group*, 09 Aralık 2009, (<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=3071>, erişim tarihi: 16.03.2010).
- SOLANA, J. (2009), *Speech at the Afghanistan Conference in The Hague*, 31 Mart 2009,

(http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/discours/107019.pdf, erişim tarihi:18.02.2010).

Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer at Galatasaray University, 24 Nisan 2004, (<http://www.nato.int/docu/speech/2004/s040429a.htm>, erişim tarihi: 05.03.2010).

TANGÖR, B. (2008), *Avrupa Güvenlik Yönetişimi: Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*, Seçkin Yay., Ankara.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Websitesi, “Uluslararası Kuruluşlarla İlişkiler: NATO” (<http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?ad66d2ab-64b7-4bc7-b3a1-eb06097f75c7>, erişim tarihi: 02.03.2010).

The Alliance's Strategic Concept, 24 Nisan 1999, (http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm, erişim tarihi: 25.02.2010).

The Istanbul Declaration: Our Security in a New Era, 28 Haziran 2004, (<http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-097e.htm>, erişim tarihi: 23.02.2010).

The Washington Declaration, 23 Nisan 1999, NATO Press Release NAC-S(99)63, (<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm>, erişim tarihi:26.01.2007)

Treaty of Lisbon, (<http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1296&lang=en>, erişim tarihi: 03.03.2010).

“Türkiye NATO’daki varlığı çok büyük önem taşımakta”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 2010, (<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=121182>, erişim tarihi: 12.04.2010).

ÜLGER, İ.K. (2002) “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları”, Yinanç, R. ve Taşdemir, H. (der.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye içinde*, Seçkin Yay., Ankara, 83-114.

VAISSE, M. (2001) *Les Relations Internationales Depuis 1945*, Armand Colin, Paris.

VAMVAKAS, P., “NATO and Turkey in Afghanistan and Central Asia: Possibilities and Blind Spots” (2009), *Turkish Studies*, 10 (1), 57-74.

WALKER, J.W. (2007) “NATO’s Litmus Test: Prioritizing Afghanistan”, *Journal of Transatlantic Studies*, 5(2), 169-178.

WALLACE, W. (2005) “Foreign and Security Policy”, Wallace, H., Wallace, W., Pollack, A. (der.) *Policy-Making in the European Union* içinde, Oxford Univ. Press, New York, 429-456.

- WHITMAN, R.G. (2004) “NATO, the EU and ESDP: an Emerging Division of Labour?”, *Contemporary Security Policy*, 25(3), 430-451.
- YÜCEL, Z. (2007) “Avrupa Birliği’nin Güvenlik Stratejisi ve Türkiye”, Erol, M.S. ve Efeğil, E. (der.), *Türkiye-AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları* içinde, Alp Yayınevi, Ankara, 143-156.
- ZHUSSIPBEK, G. (2009) “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Tanımı ve Düşünsel Arka Planı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 5(19), 71-88.